

УДК 378.147:81

Левашов О. С.

Харківський національний університет внутрішніх справ

**НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ
В ЗВО З ОСОБЛИВИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ**

Levashov O.S.

Kharkiv National University of Internal Affairs

**DIRECTIONS FOR IMPROVING THE TEACHING OF FOREIGN
LANGUAGES IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS WITH SPECIAL
STUDY CONDITIONS**

Анотація

Дана стаття присвячена розгляду такого важливого чинника успішності викладання, як кваліфікація та загальна якість викладацького складу. Розглядаються вимоги, що висуваються до викладачів іноземних мов ЗВО з особливими умовами навчання, і динаміка їх трансформації в зв'язку зі зміною ролі викладача в навчальному процесі та необхідністю підвищення його професійної компетентності. На основі узагальнення колективного досвіду проводиться оцінювання того, в якій мірі сучасні педагогічні працівники відповідають вказаним вимогам. Проводиться аналіз існуючого стану підготовки та відбору викладацьких кадрів і його відповідності сучасним потребам. Пропонується низка заходів з вдосконалення професійної підготовки науково-педагогічного складу як дієвого резерву підвищення ефективності навчання.

Abstract

This article is devoted to consideration of such an important factor of teaching success as the qualification and general quality of the teaching staff. The requirements for teachers of foreign languages of higher education institutions with special learning conditions and the dynamics of their transformation in connection with the change in the teacher's role in the educational process and the need to improve his professional competence are

considered. Based on the generalization of collective experience, an assessment is made of the extent to which modern pedagogical workers meet the specified requirements. An analysis of the existing state of training and selection of teaching staff and its compliance with modern needs is carried out. A number of measures are proposed to improve the professional training of the scientific and pedagogical staff as an effective reserve for increasing the effectiveness of education.

Ключові слова: *вимоги до викладача, професійна компетентність, відбір педагогічного складу, професійне вигоряння, особистісні якості, підвищення кваліфікації.*

Key words: *teacher requirements, professional competence, selection of teaching staff, professional burnout, personal qualities, professional development.*

Вступ. Успіх викладання іноземних мов залежить від багатьох чинників. До них відноситься все, що сприяє створенню належних умов навчання: організаційне та методичне забезпечення, інформаційно-технологічна підтримка, відбір змісту навчання тощо. Вказані аспекти організації викладання є об'єктами постійної уваги дослідників, які аналізують навчальний процес, ті фактори, що сприяють його успішності, і дають рекомендації з його вдосконалення. В той же час, на нашу думку, в цих дослідженнях не завжди достатня увага приділяється людському фактору, основним діючим особам навчального процесу. Між тим, вдосконалення цього аспекту несе в собі потужний потенціал покращення результатів навчання

Загальновідомо, що іноземної мови неможливо навчити, їй можна лише навчитися за допомогою та підтримкою викладача, що передбачає активну зустрічну навчальну діяльність з боку того, хто навчається. Навчання є процесом і результатом взаємодії двох сторін: тих, хто навчає, та тих, хто навчається. Від належної організації цієї взаємодії, від плідного співробітництва цих сторін і залежить в кінцевому рахунку успіх всього навчання, напевно в більшій мірі, ніж від інших аспектів навчального процесу.

Мета роботи. Хоча сучасний підхід до навчання іноземних мов бере за основу потреби того, хто навчається, центральне місце в організації навчальної взаємодії посідає особа викладача. Саме від рівня професійної майстерності викладача залежить якість мовної освіти курсантів. В цій роботі робиться спроба з'ясувати те, які якості повинен мати викладач, які вимоги до нього висуваються та чи відповідає існуюча система підготовки та відбору викладацьких кадрів сучасним потребам. Відповідний аналіз був проведений нами відносно науково-педагогічного складу ЗВО з особливими умовами навчання, специфічний характер яких створює додаткові вимоги до викладача [2].

Матеріали та методи. В дослідженні використаний аналіз науково-методичної літератури стосовно професійної компетенції, професійно релевантних особистісних якостей та вимог до сучасного викладача, багаторічний власний досвід спостереження за навчальним процесом, результати формальних дискусій та неформального обговорення проблем на основі узагальнення колективного досвіду викладання, в тому числі у ЗВО з особливими умовами навчання.

Результати та обговорення. Аналіз світових трендів сучасного та майбутнього навчання – загальної технологізації, діджиталізації, комбінування очних та дистанційних форм, мережевої освіти, індивідуалізації відповідно до здібностей та потреб кожного з тих, хто навчається, більшої орієнтації на реальні життєві потреби, тенденції до міжпредметної інтеграції та інше – висуває якісно нові вимоги до особистості та професійної компетентності викладача.

Роль викладача має кардинально змінитись: від сприйняття його в якості якщо не єдиного, то принаймні головного джерела знань, освітня система завдяки розвитку інноваційних технологій перейде до такого стану, коли викладач виконуватиме роль посередника в набутті знань, фасілітатора освітнього процесу, координатора самостійної навчальної діяльності курсантів, наставника і модератора навчального процесу. Управління цією діяльністю в нових умовах вимагає від викладача перекласти низку своїх функцій на того, хто навчається, та допомогти

йому ефективно ними користуватись. Діяльність викладача спрямовується на розвиток особистості курсантів, він організує їх навчально-пізнавальну активність з метою створення відповідної компетенції.

Викладач повинен не лише відмінно володіти мовою та методикою викладання, він має створювати таку атмосферу розкнутості та довіри в аудиторії, яка б сприяла визволенню креативного потенціалу курсантів та подоланню мовного бар'єру. Особистість викладача, його глибокі знання, ентузіазм та зацікавленість в своєму предметі допомагають подолати індиферентне відношення до навчання.

Одним з головних напрямків роботи є також подолання міжкультурного бар'єру, виховання у тих, хто навчається, толерантності до інших народів, прагнення до діалогу культур. Викладач має створювати умови для засвоєння курсантами знань про звичаї, традиції, реалії країни, мова якої вивчається, формування засобів міжкультурного спілкування та взаємодії, створення спільного комунікативного простору.

Важливою вимогою до сучасного викладача є впевнене володіння інформаційно-комунікаційними технологіями та їх використання в навчальному процесі. Це одна з головних складових професійної підготовки викладача, яка включає компетенцію розробки та адаптації електронних матеріалів для навчальних цілей. При цьому він має заохочувати курсантів до використання комп'ютерного та мультимедійного обладнання в їх навчально-пізнавальній діяльності

В зв'язку зі значним збільшенням вимог до викладача, розширенням кола питань, в яких він повинен вільно орієнтуватись, виникає питання: А чи відповідає сучасний науково-педагогічний склад вимогам часу? На жаль, однозначно позитивну відповідь на це питання дати неможливо.

На цей час відсутній єдиний підхід до відбору при зарахуванні на посаду викладача, фактично цей відбір взагалі не проводиться. Єдиною основою для прийняття на роботу є державний документ про вищу освіту, ніякої додаткової перевірки чинним законодавством не передбачено. Співбесіда, яка проводиться з

кандидатом на посаду викладача, має, як правило, поверховий характер і не дає можливості ретельно та об'єктивно перевірити рівень його професійної кваліфікації. Додатковою інформацією для прийняття рішення про зарахування є не надто надійні відомості про трудовий стаж та відгуки з попереднього місця роботи.

Між тим, останніми роками через низку об'єктивних причин, зокрема пов'язаних з пандемією та військовими діями на території країни, відмічається певне зниження рівня підготовки випускників закладів вищої освіти. Для забезпечення якісного поповнення науково-педагогічного складу доцільно передбачити додаткову перевірку принаймні рівня володіння іноземною мовою та знання методики викладання. Викладачу-початківцю на основі діагностики недоліків в підготовці слід надавати індивідуальну допомогу з метою їх ліквідації. За підсумками роботи з самовдосконалення доцільно проводити повторну перевірку для визначення динаміки позитивних зрушень.

Слід зазначити, що докір у низькому рівні володіння мовою та у неефективному викладанні можна спрямувати і до тієї, на щастя незначної, частини викладачів з великим стажем роботи, які рік за роком викладають один і той же матеріал, використовуючи одні й ті ж прийоми та методи, не сприймають новітніх підходів до викладання, не володіють базовою комп'ютерною грамотністю і не вважають за потрібне працювати над собою та підвищувати свою кваліфікацію. Не секрет, що серед деяких викладачів панує певний консерватизм, інерція мислення, несприйняття нового, протидія нововведенням. З цим прошарком викладачів слід постійно проводити роз'яснювальну роботу, наполегливо доносити необхідність змін у відношенні до методичних нововведень та інноваційних технологій. Ці викладачі також потребують періодичної перевірки (атестації) з метою виявлення вузьких місць у їх підготовці і визначення напрямів роботи з ліквідації недоліків.

Окремо слід згадати відоме, на жаль, певній частині викладачів явище так званого «професійного вигоряння», яке описують як стан хронічного стресу, який призводить до фізичного та емоційного виснаження, цинізму та відчуженості,

почуттю неефективності та відсутності результатів своєї діяльності. Згідно з опитанням британського фонду «Education Support», проведеним в 2020 році, 84 % викладачів вважали що вони працюють в умовах стресу, а 57% викладачів висловлювали бажання залишити свою професію у найближчі два роки, при цьому більшість з опитаних в якості основної причини такого бажання вказували тягар відповідальності, надмірне навантаження та постійний стрес [4]. Цей стан є дуже підступним, він напливає поступово, його наближення важко розпізнати. Проте існує низка фізичних та психологічних ознак, за якими сторонній спостерігач або сама людина може цей стан діагностувати, і відповідно є методики, які дозволяють його попередити або нейтралізувати. Увага, яку викладач приділяє власному психофізіологічному стану та стану своїх колег, допоможе протистояти деструктивному впливу вигоряння, зберегти здоров'я педагогічного колективу і підтримати його ефективне функціонування.

Кваліфікація викладачів повинна відповідати тим завданням, які стоять перед вищою освітою, відповідно, програми їх підготовки та перепідготовки мають постійно модернізуватись. Завдяки втіленню нових підходів до підвищення кваліфікації науково-педагогічного складу викладачі отримали можливість фахового удосконалення протягом всієї кар'єри шляхом використання шкіл педагогічної майстерності, майстер-класів, тренінгів, семінарів, вебінарів, конференцій, онлайн-курсів тощо. Підсумком такого навчання та оцінкою його ефективності стають періодичні атестації та сертифікація всіх викладачів.

В цілому, відношення науково-педагогічного складу до передового досвіду та інновацій в навчанні залежать від тієї атмосфери, яка панує на кафедрі або іншому підрозділі закладу вищої освіти. Якщо передовий досвід активно сприймається, викладачі, що втілюють новації в практику викладання, постійно заохочуються, то педагогічний колектив займає передові позиції в сфері викладання іноземних мов.

Варто зазначити, що окрім суто професійних якостей, слід піддати аналізу особистісні характеристики викладача, які безпосередньо впливають на

результативність його професійної діяльності. В той же час зміст освіти в більшості педагогічних ЗВО обмежений академічною спрямованістю навчання, а проведений аналіз змісту навчальних дисциплін «виявив здебільшого орієнтири лише на формування предметно-практичних та психолого-педагогічних якостей майбутнього вчителя іноземних мов» [1].

Це свідчить про необхідність розробки такої стратегії підготовки педагогічних кадрів, яка була б спрямована також і на формування та розвиток професійно значущих особистісних якостей майбутнього фахівця, які є вкрай важливими для встановлення тісного контакту і плідного співробітництва викладача та курсантів. Широкий діапазон таких якостей включає комунікабельність, цілеспрямованість, захоплення своєю професійною діяльністю, критичність і високий рівень рефлексії, щире емпатичне відношення до курсантів, толерантність, креативність, прагнення до самоосвіти та самовдосконалення та ін.

Специфічною особливістю викладання іноземних мов майбутнім правоохоронцям є те, що навчальні матеріали мають поліцейське та юридичне спрямування, що обумовлює необхідність роботи з юридичною термінологією. На відміну від точних наук правова система кожної країни є унікальною, що неминуче призводить до національно-специфічної термінологічної системи. Відсутність фонових знань зі свого фаху на початковому етапі навчання викликає у курсантів великі труднощі в розумінні текстів зі спеціальності. В свою чергу це обумовлює підвищені вимоги до викладача, який має не просто надати допомогу в розумінні та перекладі певних термінів, а й прокоментувати їх значення та походження, пояснити, що неповна концептуальна еквівалентність термінології пояснюється специфічними розбіжностями різних правових систем, а рівень еквівалентності термінів встановлюється шляхом аналізу змісту, обсягу і функції понять, які ці терміни репрезентують. Це потребує від викладача певних, нехай і обмежених, знань, які можна віднести до порівняльного правознавства і яких можна набути шляхом професійного самовдосконалення.

Висновки. Аналізуючи наведені вище, далеко не повні, вимоги до професійно-орієнтованих якостей викладача, можна прийти до висновку, що наразі значна частина науково-педагогічних працівників ЗВО з особливими умовами навчання цим вимогам в повному обсязі не відповідає. Саме тут, на наш погляд, присутній значний резерв підвищення результативності навчання. Перспективним напрямом в цьому плані є внесення змін у підвищення кваліфікації викладачів. Значна частина існуючих численних форм підвищення кваліфікації не призводить до суттєвих змін у професійному рівні викладачів. Підвищення, з одного боку, є різноманітним, творчим та цікавим, а з другого, - не носить системного характеру і часто має низьку ефективність. Тому слід погодитись з тим, що «необхідне подальше розширення застосування організованих форм підвищення кваліфікації викладачів ВНЗ, у тому числі на загальнодержавному рівні» [3] Внесення змін у підготовку майбутніх педагогів, ретельний додатковий відбір кандидатів на посаду викладача, періодичне атестування та сертифікація всього науково-педагогічного складу, підтримка здоров'я та працездатності колективу, зміна пріоритетів та розширення обсягу підвищення кваліфікації позитивно вплинуть на стан викладання і сприятимуть вдосконаленню викладання іноземних мов в ЗВО з особливими умовами навчання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Котенко О.В. Формування професійно значущих якостей майбутнього вчителя іноземної мови URL:https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/276/1/O_Kotenko_VPP_6_FLMD_PI.pdf
2. Левашов О.С. Специфіка викладання іноземних мов у ЗВО з особливими умовами навчання. LX Міжнародна наукова конференція «Актуальні наукові дослідження в сучасному світі» 26-27 квітня 2020 р., Сб, наукових праць, стор.100 – 107
3. Старостіна О.В. Досвід підвищення кваліфікації викладачів вищої школи в Україні» URL: http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/_2020/72/part_2/26/pdf

4. Education Support. Teacher burnout and how to avoid it. URL:<https://www.educationsupport.org.uk/resources/for-individuals/articles/teacher-burnout-and-how-to-avoid-it/>